

РОЗДРІБНА ТОРГІВЛЯ ПРОДУКТАМИ ХАРЧУВАННЯ В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ВИКЛИКИ

RETAIL TRADE OF FOOD PRODUCTS IN UKRAINE: CURRENT STATE AND CHALLENGES

Стаття присвячена дослідженню сучасного стану роздрібної торгівлі продуктами харчування в Україні та розробленню напрямів протидії сучасним економічним викликам у сфері ритейлу. Визначено вплив роздрібної торгівлі продуктами харчування на грошовий оборот країни. Визначено сутність поняття «продукти харчування» та його відмінність від харчових продуктів. Доведено, що динаміка обсягів продажу продуктів харчування має циклічний характер. Проаналізовано структуру вітчизняного товарообороту роздрібної торгівлі за групами продуктів харчування та виявлено наявність «відкладеного» попиту на фрукти та овочі, рибу та рибні вироби. Досліджено динаміку обсягів товарообороту за групами продуктів харчування в 2017–2021 рр. Виявлено вплив карантинних обмежень на зміну динаміки товарообороту та методів просування товарів в сфері роздрібної торгівлі продуктами харчування.
Ключові слова: роздрібна торгівля, обсяг роздрібно обороту, роздрібний товарооборот, продукти харчування, харчові продукти.

The article is devoted to the study of the current state of food retail trade in Ukraine and the development of countermeasures to modern economic challenges in the retail sector. The impact of food retail trade on the country's monetary turnover is determined. The essence of the concept of "food products" and its difference from food products is defined. It has been proven that food products should be understood as food products for consumption by humans and other living beings. It has been proven that the dynamics of sales volumes of food products is cyclical in nature. The dynamics of sales volumes of food products in Ukraine through cash registers were analyzed and a significant reduction in sales of this product group was determined. The continuation of this negative dynamic in the future is predicted by constructing a linear regression equation. The structure of domestic retail turnover by food product groups was analyzed and the presence of "delayed" demand for fruits and vegetables, fish and fish products was revealed. It was determined that the deterioration of the economic situation and a decrease in the income of citizens may lead to a redistribution of sales of alcoholic products within the category towards cheaper ones. The dynamics of merchandise turnover by food product groups in 2017–2021 were studied. The main reasons for the increase in merchandise turnover by all food product groups were attributed to a significant increase in the price of fuel and lubricants. Due to supply problems and inflationary pressures, food prices are forecast to rise in the future. The influence of quarantine restrictions on the change in the dynamics of turnover and methods of product promotion in the field of food retail trade has been revealed. This is a consequence of the COVID-19 coronavirus pandemic. It found that during the pandemic, many food retailers began to pay more attention to maintaining close ties with suppliers to strengthen supply chains. It has been proven that ensuring the effective functioning of food retail trade facilities can be achieved by maximally meeting the needs of consumers and minimizing time spent.

Key words: retail trade, volume of retail turnover, retail turnover, food products, food products.

УДК 339.378

DOI: <https://doi.org/10.32782/infrastruct71-14>

Петухова О.М.

д.е.н., професор,
Національний університет
харчових технологій

Закревська Л.М.

к.е.н., доцент,
Національний університет
харчових технологій

Petukhova Olga

National University of Food Technologies

Zakrevska Lyudmila

National University of Food Technologies

Постановка проблеми. Роздрібна торгівля є невід'ємною частиною економіки України, суттєво впливає на її стан та тенденції розвитку. Даний вид підприємницької діяльності діє у сфері товарного обігу, виконуючи одну з найважливіших функцій – задоволення певних потреб споживачів і забезпечення населення різними благами, в тому числі продуктами харчування. Насьогодні розвиток роздрібно торгівлі характеризується значним розширенням асортименту товарних груп, диверсифікованістю каналів розподілу, якістю товарів, що пропонуються до продажу, культурою обслуговування, зручністю місця розташування та особливостями інтер'єру магазинів тощо.

Разом з тим, в умовах кризових явищ у національній економіці України роздрібна торгівля стикається з рядом викликів, що пов'язані з нераціональною організацією торговельної діяльності, активізацією міграційних процесів, імпортозаміщенням вітчизняних товарів через формування дефіциту сировинної бази, недостатнім рівнем державного регулювання підприємницької діяльності в сфері торгівлі та ін.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Дослідження проблем розвитку роздрібно торгівлі в Україні є об'єктом уваги багатьох вітчизняних науковців та дослідників, серед яких: Азарян О., Беляєв К. В., Віремко В., Голошубова Н., Данніков О. В., Дериведмідь О. С., Ковальчук С. М., Мазаракі А. А., Масленников О. Ю., Міценко Н. Г., Пилипчук В. М., Хом'як Ю. М. та інші.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на достатньо широке коло наукових досліджень з даної проблематики, потребують детального вивчення питання оцінювання сучасного стану та перспектив розвитку вітчизняної роздрібно торгівлі продуктами харчування.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження сучасного стану роздрібно торгівлі продуктами харчування в Україні та розроблення напрямів протидії сучасним економічним викликам у сфері ритейлу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Роздрібна торгівля – це вид економічної діяльності в сфері товарообігу, що охоплює купівлю-продаж

товарів кінцевому споживачеві та надавання йому торговельних послуг [1]. Головною метою роздрібно-ї торгівлі є стабільне забезпечення високоякісними товарами широкого асортименту різних категорій населення для задоволення їхнього попиту.

Основним показником який характеризує результативність роздрібно-ї торгівлі є обсяг роздрібного обороту або роздрібний товарооборот. Під товарооборотом розуміють продаж товарів масового споживання та надання платних послуг населенню для задоволення особистих потреб в обмін на його грошові доходи або іншим підприємствам – для подальшої переробки чи продажу.

Таким чином, роздрібний товарооборот – це частина обороту підприємств за видом економічної діяльності «роздрібна торгівля», який включає дохід від перепродажу переважно населенню нових або уживаних товарів (за готівку, банківські платіжні картки тощо) як у магазинах, так і поза магазинами, з урахуванням податку на додану вартість [2].

На думку американського психолога Абрагама Маслоу [3], батьки якого довгий час проживали в Києві, досягнути найвищого рівня розвитку індивідуум зможе лише за рахунок задоволення ієрархії потреб, базовою з яких є фізіологічні потреби, в т.ч. потреба в споживанні продуктів харчування. Без її задоволення неможливе саме життя. Тому роздрібна торгівля продуктами харчування набуває неабиякої актуальності, оскільки попит на дану товарну групу буде завжди.

Слід зазначити, що в законодавстві не визначено сутність поняття «продукти харчування». Деякі дослідники вважають його стилістично некоректним, оскільки в українській літературі даний

термін є синонімом слова «корм», що міцно вкорінилось в українську розмовну мову під час радянської експансії, під час якої кормом називали лише їжу для тварин. Проаналізувавши походження слова «корм» і літературні джерела датовані до колективізації в Україні, ми дійшли висновку, що кормом або продуктами харчування потрібно називати будь-яку їжу, в.ч. й для людей.

Натомість, в Законі України «Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів» є визначення харчового продукту, під яким розуміють речовину або продукт (неперероблений, частково перероблений або перероблений), що призначені для споживання саме людиною [4].

В даному дослідженні під продуктами харчування будемо розуміти харчові продукти, які призначені для споживання не лише людьми, але й іншими живими істотами.

Виходячи із зазначеного вище, можемо зробити висновок, що обсяг реалізації продуктів харчування характеризує соціально-економічне становище країни, оскільки продаж даних товарів значною мірою впливає на грошовий оборот, визначає бюджетні надходження, і знаходить відображення в багатьох інших макроекономічних показниках. За темпами реалізації продуктів харчування можна оцінити зміни у рівні життя населення країни.

Динаміку обсягів продажу продуктів харчування зображено на рис. 1.

Як свідчать дані рис. 1, динаміка обсягів продажу продуктів харчування має циклічний характер. Незважаючи на зниження купівельної спроможності населення, споживачі збільшують

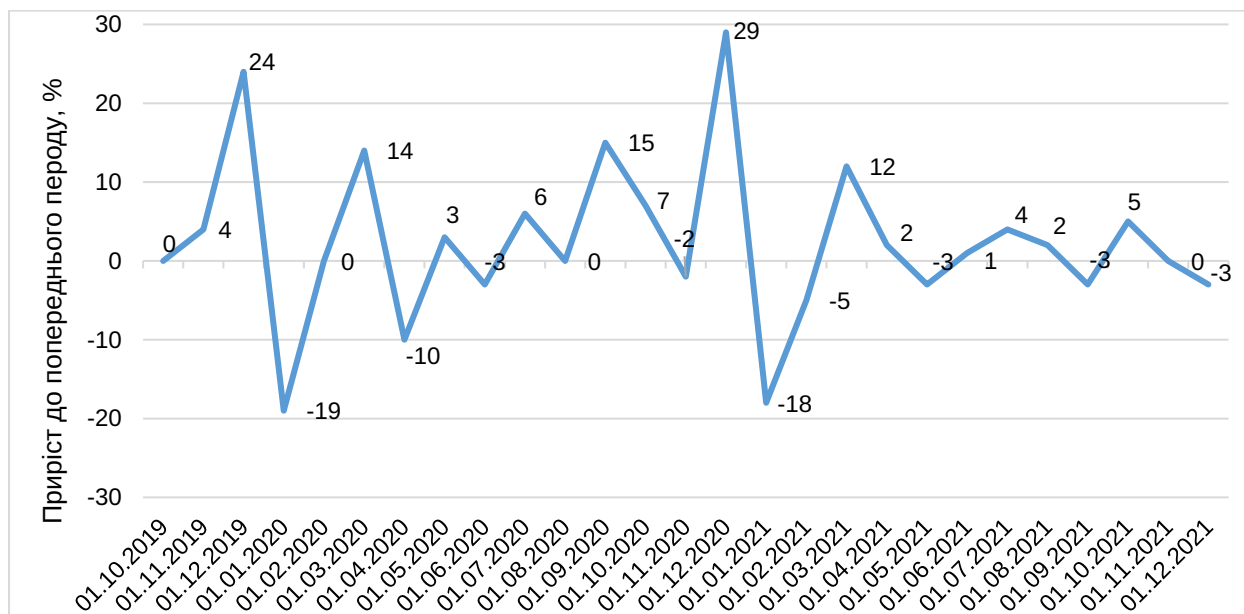

Рис. 1. Динаміка обсягів продажу продуктів харчування (приріст до попереднього періоду), %

Джерело: сформовано автором на основі [5]

витрати на купівлю харчових продуктів напередодні новорічних свят і суттєво їх скорочують в січні наступного року.

Як зазначено в ЗУ «Про застосування реєстраторів розрахункових операцій у сфері торгівлі, громадського харчування та послуг» [6] всі суб'єкти господарювання, які здійснюють розрахункові операції в готівковій та/або безготівковій формі у сфері роздрібною торгівлі, повинні використовувати реєстратор розрахункових операцій (РРО) або програмний реєстратор розрахункових операцій (ПРРО) (виключення в 2021 році становили продуктові магазини і магазини в селах). Тому більшість покупок продуктів харчування здійснювалось через касові апарати (рис. 2).

Аналізуючи динаміку обсягів продажу продуктів харчування в Україні через касові апарати, можемо зробити висновок, що, незважаючи на їх зростання протягом 2019–2020 рр., в 2021 році спостерігається скорочення реалізації даної товарної групи нижче рівня 2019 року. Це пов'язано зі збільшенням обсягів продажу харчової продукції без застосування касових апаратів. Як було зазначено, продуктові магазини, незалежно від місця розташування і обсягу обороту, в 2021 році могли реалізовувати продукцію з використанням книги обліку розрахункових операцій (без касових апаратів). Враховуючи наявність внутрішньої міграції, пов'язаної з карантинними обмеженнями, багато українців почали віддавати перевагу проживанню в віддалених від великих міст містечках і селищах.

Враховуючи сучасну активізацію міжнародних міграційних процесів, що стала наслідком військової агресії росії проти України, та використовуючи рівняння лінійної регресії, яке зображено на рис. 2, з великою вірогідністю можна спрогнозувати продовження даної негативної динаміки в майбутньому. Слід зазначити, що обов'язки суб'єктів господарювання у сфері застосування РРО/ПРРО у

зв'язку з встановленням воєнного стану суттєво не змінилися.

Важливим для втримання своїх позицій на внутрішньому ринку є оцінювання структури вітчизняного товарообороту роздрібною торгівлі за групами продуктів харчування (рис. 3).

Дані рис. 3 свідчать про те, що найбільша частка в структурі вітчизняного товарообороту роздрібною торгівлі за групами продуктів харчування в 2021 році належала алкогольним напоям, м'ясу та м'ясним продуктам і молочним продуктам, на долю яких приходилось 15,2%, 11,1% і 10,9% відповідно. Найменша частка належала харчовій олії і жирам. Ця тенденція є небезпечною, оскільки, на наш погляд, може свідчити про наявність «відкладеного» попиту на фрукти та овочі, рибу та рибні вироби, які містять велику кількість необхідних для розвитку організму мікроелементів. Разом з тим, погіршення економічної ситуації і зменшення доходів громадян можуть призвести до перерозподілу продажів алкогольних виробів всередині категорії в бік дешевших.

Проаналізуємо динаміку вітчизняного товарообороту роздрібною торгівлі за групами продуктів харчування в 2017–2021 рр. (рис. 4).

Згідно даних рис. 4 можна зробити висновок, що динаміка обсягів товарообороту в 2017–2021 рр. є позитивною за усіма групами продуктів харчування. Однією з головних причин, що позначилась на даній динаміці, стало суттєве подорожчання паливо-мастильних матеріалів, яке, в свою чергу, призвело до збільшилися не лише прямих операційних витрат, але й витрат на збут і, як наслідок, споживчих цін. Через проблеми із постачанням та тиск інфляції, зокрема у галузях енергетики, транспорту та пакування, ціни на продукти харчування, на наш погляд, будуть рости і наступного року.

Суттєво вплинули на зміну динаміки товарообороту та методів просування товарів в сфері роздрібною торгівлі і карантинні обмеження,

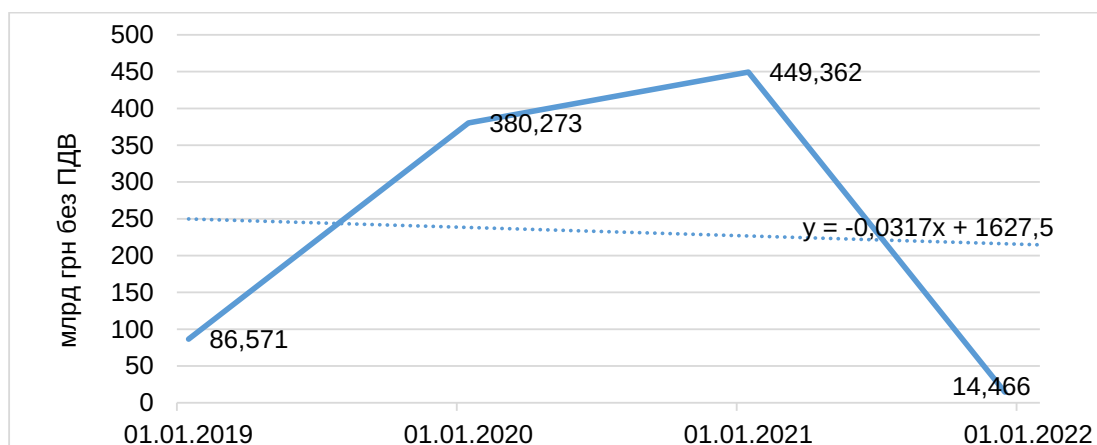

Рис. 2. Динаміка продажу продуктів харчування через касові апарати в Україні, млрд грн без ПДВ

Джерело: сформовано автором на основі [5]

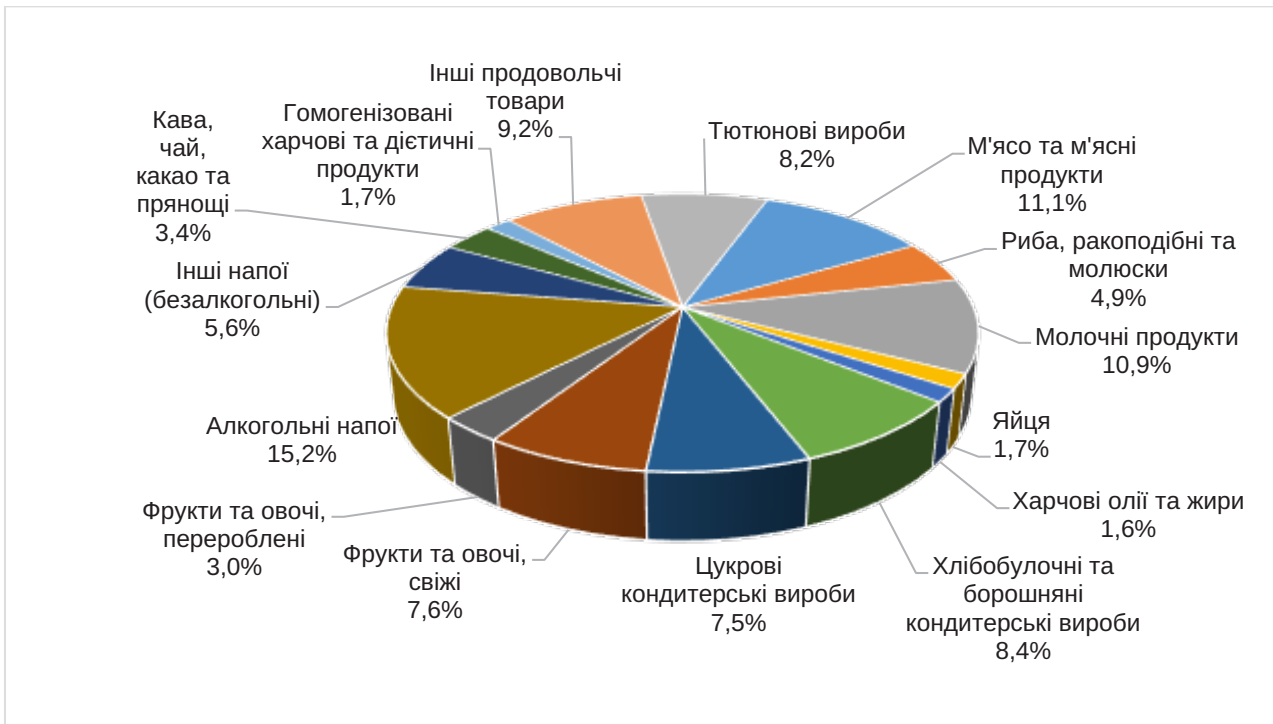

Рис. 3. Структура вітчизняного товарообороту роздрібної торгівлі за групами продуктів харчування в 2021 році, %

Джерело: сформовано автором на основі [6]

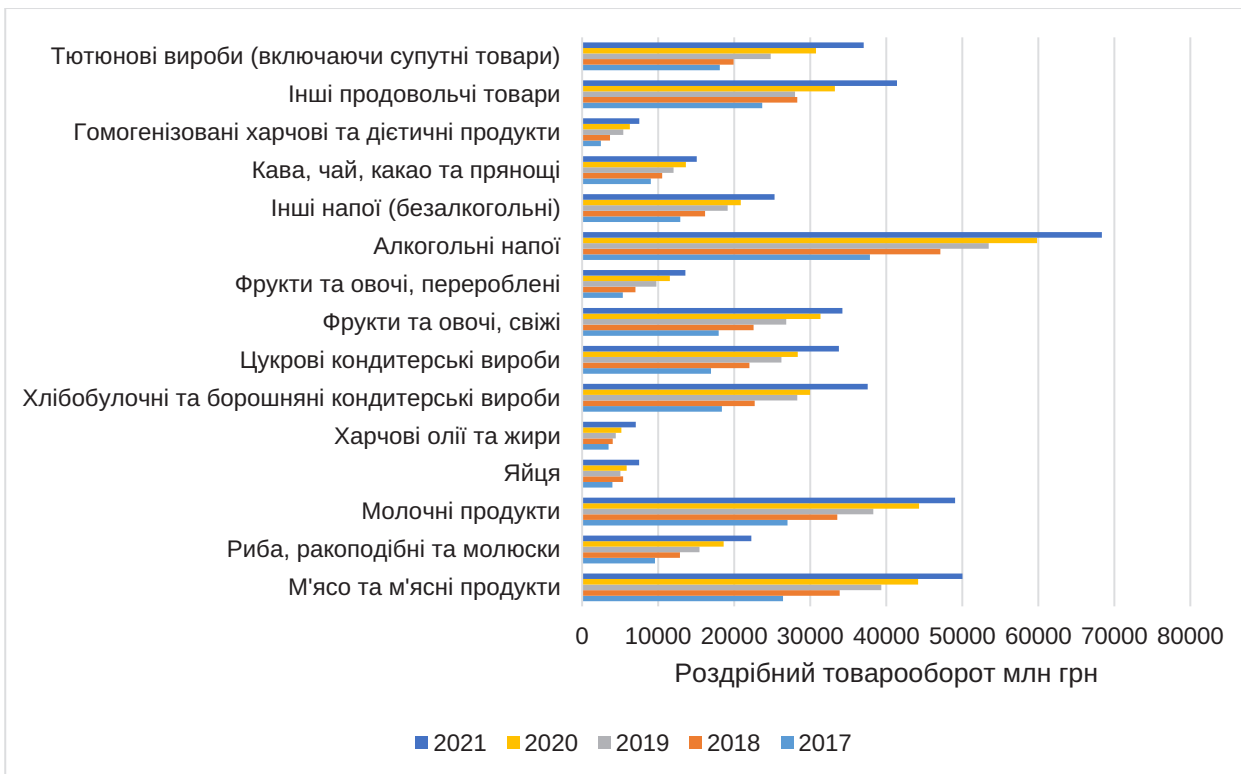

Рис. 4. Динаміка вітчизняного товарообороту роздрібної торгівлі за групами продуктів харчування в 2017–2021 рр., млн грн

Джерело: сформовано автором на основі [2]

спричинені пандемією коронавірусної інфекції COVID-19.

Ритейли почали запроваджувати інновації, що стосуються повторного використання різноманітних відходів для створення нових страв, наприклад, енергетичні батончики із зерна, використаного у виробництві пива. Популярності набувають використання зображень відомих шеф-кухарів на полицях магазинів.

Під час пандемії багато представників роздрібно-ї торгівлі продуктами харчування почали більшу увагу приділяти підтриманню тісних зв'язків з постачальниками для зміцнення логістичних ланцюгів.

Слід відзначити, що завдяки повному або частковому переходу багатьох бізнесів на віддалений графік, ресторани та заклади громадського харчування продовжують працювати як вдень, так і вночі для людей, стомлених від кухонних столів, що перетворилися на домашні офіси.

Висновки. Забезпечення ефективного функціонування об'єктів роздрібно-ї торгівлі продуктами харчування, з одного боку, може бути досягнуто за допомогою максимального задоволення потреб споживачів як у товарах, послугах, а з іншого – у найменших витратах часу і найбільших зручностях придбання необхідних товарів.

Максимальне задоволення попиту та потреб населення у різних видах продуктів харчування вимагає збалансованого та раціонально організованого торгово-технологічного процесу.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Внутрішня торгівля: регіональні аспекти розвитку : монографія / за ред. О. О. Шубіна, Я. А. Гончарука. Донецьк-Львів : ДонНУЕТ, 2007. 404 с.
2. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 17.02.2023).
3. Тишкевич М. Абрагам Маслоу та його кроки до щастя. *Український інтерес*. URL: <https://uain.press/blogs/abragam-maslou-ta-jogo-kroky-do-shhasty-1209346> (дата звернення: 18.02.2023).

4. Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів: Закон України від 23.12.1997 № 771/97. Дата оновлення: 20.11.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/771/97-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 25.02.2023).

5. Торгівля. *Рейтинг. Бізнес в офіційних цифрах*. URL: <https://q.rating.zone/> (дата звернення: 03.03.2023).

6. Про застосування реєстраторів розрахункових операцій у сфері торгівлі, громадського харчування та послуг : Закон України від 06.07.1995 № 265/95-ВР. Дата оновлення: 01.08.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/265/95-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 07.03.2023).

REFERENCES:

1. Shubin O. O., Honcharuk Ya. A. (ed.) (2007). *Vnutrishnia torhivlia: rehionalni aspekty rozvytku* [Internal trade: regional aspects of development]. Donetsk-Lviv: DonNUET.
2. Ofitsiynyy sayt Derzhavnoyi sluzhby statystyky Ukrainy [Official website of the State Statistics Service of Ukraine]. Available at: <https://www.ukrstat.gov.ua> (accessed February 17, 2023).
3. Tyshkevich M. (2022) Abraham Maslou ta yoho kroky do shchastia [Abraham Maslow and his steps to happiness]. *Ukrainskyi interes –Ukrainian interest*. Available at: <https://uain.press/blogs/abragam-maslou-ta-jogo-kroky-do-shhasty-1209346> (accessed February 18, 2023).
4. Pro osnovni pryntsypy ta vymohy do bezpechnosti ta yakosti kharchovykh produktiv [About the basic principles and requirements for the safety and quality of food products]. Available at: <https://uain.press/blogs/abragam-maslou-ta-jogo-kroky-do-shhasty-1209346> (accessed February 25, 2023).
5. Torhivlia [Trade]. *Reitynh. Biznes v ofitsiynykh tsyfrakh-Rating. Business in official figures*. Available at: <https://q.rating.zone/> (accessed March 3, 2023).
6. Pro zastosuvannia reiestratoriv rozrakhunkovykh operatsii u sferi torhivli, hromadskoho kharchuvannia ta posluh [On the use of registrars of settlement transactions in the sphere of trade, catering and services]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/265/95-%D0%B2%D1%80#Text> (accessed March 7, 2023).